

Diplomatų Lozoraičių palikuonė Daina Lozoraitis: Lietuvos Nepriklausomybė buvo šeimos prioritetas, kuris visada išliko gyvas

2024-aisiais Lietuvoje ir užsienio šalyse ypatingai prisimenama garsi egzilyje dirbusių Lietuvos diplomatų Lozoraičių šeima, dėjusi didžiules pastangas Lietuvai siekiant atgauti savo Nepriklausomybę. Bene daugiausia šiai dinastijai skirtų renginių suplanuota Italijoje, kuri yra itin glaudžiai susijusi su Lozoraičiais. Ši šalis tapo antrąja Lietuvos užsienio reikalų ministro Stasio Lozoraičio vyresniojo, diplomatinio atstovo Vašingtone Stasio Lozoraičio jaunesniojo ir Lietuvos atstovo prie Šventojo Sosto Kazio Lozoraičio tėvyne, kur jie net sovietų okupacijos laikais sugebėjo užtikrinti nepertraukiamą Lietuvos diplomatinės atstovybės Vatikane veiklą. Čia, Romoje, dabar gyvena ir vienintelė Lozoraičių šeimos palikuonė, Kazio Lozoraičio dukra, istorikė, aktyvi lietuvių bendruomenės narė Daina Lozoraitis, kuriai 2023-aisiais

Lietuvos prezidentūroje įteiktas valstybės apdovanojimas už nuopelnus puoselėjant, išsaugant, dovanojant ir perduodant Lietuvai jos istorijai ir kultūrai išskirtinės reikšmės turintį Lozoraičių šeimos kultūrinį palikimą. Metraščiui „Pasaulio Lietuvis“ D. Lozoraitis pasakoja apie savo senelio, dėdės ir tėvo puoselėtą itin artimą ryšį su Lietuva, jų nuolatinę kovą dėl tėvynės laisvės, darbą išeivijoje, drąsą ir neblėstantį tikėjimą, ir apie tai, kokias pamokas jie paliko ne tik savo šeimai, bet ir ateities išeivių kartoms.

Neringa Budrytė

„Pasaulio lietuvis“ metraštis

Lietuvos Seimas šiuos metus paskelbė diplomatų Lozoraičių metais, taip prisimindamas ir pagerbdamas labai svarbią Lietuvos istorijai diplomatų šeimą. Kaip sutikote šią žinią? Ką Jums, vienintelei Lozoraičių palikuonei, tai reiškia?

Žinoma, tai yra didžiulė garbė, bet kartu tai buvo ir staigmena, man netikėta žinia. Šis sprendimas, man, kaip šeimos atstovei, suteikia garbės. Taip pat mane itin sujaudino mintis, kad tokiu būdu užmezgamas ryšys tarp kartų ir tarp istorinių momentų, kurie tik atrodo nutolę vienas nuo kito. Galima sakyti, kad taip kuriamas dialogas tarp praeities ir dabarties. Be to, tai yra būdas šios istorijos veikėjus (mano senelius, tėvą, dėdę) vėl padaryti „gyvus“ ir labai matomus.

Daina Lozoraitis 2023 m. apdovanota Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi | LR Prezidento kanceliarijos nuotr.

Istorikai pabrėžia, kad šie metai yra galimybė ne tik prisiminti, bet ir savyje atrasti Lozoraičių iš kartos į kartą perduotas vertybes: šeimos, Lietuvos laisvės, pareigos, kilnumo. Kaip jos buvo puoselėjamos ir saugomos gyvenant toli nuo Lietuvos?

Man nelengva atsakyti į šį klausimą, nes tai dvasia, pašaukimas, kuris buvo natūralus, tai buvo jų kasdienio gyvenimo dalis.

Mažoji Daina su šeima |
Šeimos archyvo nuotr.

Mano šeimai skirta paroda, Vilniuje atidaryta gegužės 8 dieną, vadinasi „Lozoraičių Lietuva: kai asmeniška tampa politiška“. Tai pavadinimas, įkvėptas mano brangios draugės profesorės Giedrės Jankevičiūtės, kuri prieš daugelį metų ėmė interviu iš mano tėvo savo knygai „Kazys Lozoraitis, diplomatas *par excellence*“. Ši nuoroda į privačios, asmeninės sferos ir politinio pašaukimo susiliejamą šeimoje yra idėja, kurią išreiškė mano tėvas galvodamas būtent apie savo tėvus.

Tai reiškia, kad visos jų gyvenimo dimensijos (turiu omenyje ne tik savo senelius, bet ir savo tėvą bei dėdę Stasį) tam tikra prasme buvo orientuotos į tai, kad, pirmiausia, tarnautų Lietuvos valstybei, nepriklausomybės idėjos išlaikymui. Socialiniuose santykiuose, ugdant vaikus, profesiniuose pasirinkimuose šis prioritetas visada išliko gyvas ir niekada nebuvo atidėtas į šalį.

Kalbant apie Lozoraičių darbus, daug kas stebisi jų unikaliais diplomatiniais gebėjimais gelbėjant tarpukario Lietuvos ambasadą „Villa Lituania“ Romoje, užtikrinant nepertraukiamą Lietuvos atstovybės, kuri dirbo net sovietų okupacijos metais, veiklą prie Šventojo Sosto, išduodamus vadinamuosius Lozoraičių pasus ir pan. Kas nulėmė tą ryžtą drąsiai veikti, nepaisant

sudėtingų to meto istorinių aplinkybių?

Sakyčiau, kad atsakymas į ankstesnį klausimą taip pat gali būti tinkamas šiam klausimui. Net ir pasibaigus karui netrūko sunkių momentų, su kuriais teko susidurti, pavyzdžiui, dėl politinio konteksto, tiek Italijos, tiek tarptautinio.

Pateiksiu realų pavyzdį iš tuometinės tikrovės: 1970-aisiais Italijos laikraštis „L'Unità“, susijęs su tuometine Italijos komunistų partija, publikavo straipsnius, kuriuose buvo ironiškai komentuojamas Lietuvos diplomatinės atstovybės prie Šventojo Sosto egzistavimas Romoje, laikant šią atstovybę neatitinkančia laikmečio ir su juo nesuderinama.

Daina su seneliu Stasiu | Šeimos archyvo nuotr.

Su močiute Vincenta | Šeimos archyvo nuotr.

Straipsniai neturėjo jokių pasekmių (akivaizdu, kad jų tikslas buvo uždaryti atstovybę), tačiau neabejotina, kad jie buvo išpėjamasis signalas. Dėl to, žinoma, būtinai reikėjo užmegzti daug santykių ir pažinčių tiek Vatikano, tiek Italijos lygmeniu, kad dėmesys Lietuvos klausimui būtų išlaikytas ir būtų nepasiduota šiam spaudimui.

Grįžtant prie praktiškesnių klausimų, niekas mano tėvo šeimoje neturėjo itališko paso, visi keliavo su lietuviškais pasais. Šis dokumentas leido keliauti tik į tam tikras šalis, t. y. tas, kurios nepripažino SSRS įvykdytos Lietuvos aneksijos.

Tačiau net ir šioms šalims buvo reikalinga viza, o norint ją gauti reikėjo atlikti gana sudėtingą procedūrą. Tai buvo judėjimo laisvės apribojimas, kuris šiandien mums atrodo neįsivaizduojamas, bet taip buvo ir visi jie šią situaciją laikė savo gyvenimo, misijos dalimi. Jie niekada nebūtų atsisakę savo lietuviškų pasų.

Atrodo, kad net tokiais atvejais, kai nebuvo galima nieko pakeisti, pavyzdžiui, sovietams pareikalavus atiduoti „Villa

Lituania“, šis ryžtas buvo nepalenkiamas. Juk okupantai gavo visiškai tuščią pastatą, net archyvus Stasiui Lozoračiui pavyko išgelbėti.

Tikra tiesa. Šio istorinio momento rekonstrukcija labai gerai pristatoma mano jau minėtoje Giedrės Jankevičiūtės knygoje. Mano senelis sugebėjo apie mėnesį uždelsti, atidėdamas pastato perdavimą sovietų pareigūnams, tokiu būdu archyvus buvo galima išsaugoti. Kai pastatas buvo perduotas, jis buvo visiškai tuščias, mano močiutė net buvo nupjovusi visas sodo gėles. Jie taip pat sugebėjo neatiduoti tarnybinio automobilio. Atrodo, ši situacija buvo labai blogai sutikta pastatą okupavusių rusų.

Giovanna ir Kazys Lozoraitis | Šeimos archyvo nuotr.

Tiek Jūsų senelis Stasys Lozoraitis, tiek dėdė Stasys ir tėtis Kazys visą gyvenimą atkakliai siekė pagrindinio tikslo - laisvos Lietuvos atkūrimo ir buvo įsitikinę, kad tai pavyks. Iš kur jie sėmėsi to tikėjimo, to išvalgumo, kad, nepaisant ilgus dešimtmečius trukusios okupacijos, Lietuva ir vėl bus nepriklausoma? Dabar

galiu tik kelti hipotezę.

Manau, jie buvo giliai įsitikinę, kad ši istorinė tragedija ir neteisybė negali tęstis amžinai. Galvodama apie lietuvių tautos rezistenciją, atkaklumą, su kuriuo Lietuvos piliečiai sugebėjo išlaikyti savo kalbą, kultūrą ir istorinę atmintį, nepaisydami sovietinės priespaudos ir visų pavojų, taip pat galiu įsivaizduoti, kad mano senelis žinojo apie tą stiprų ir gilų pasipriešinimo jausmą, esantį lietuvių sielose. Galbūt dėl šios priežasties jis neturėjo abejonių, kad kovos dvasia išliks iki galo.

Mano senelis žinojo apie tą stiprų ir gilų pasipriešinimo jausmą, esantį lietuvių sielose. Galbūt dėl šios priežasties jis neturėjo abejonių, kad kovos dvasia išliks iki galo.

Galbūt prisimenate, kaip tuo metu jie reagavo į žinią, kad Lietuva pagaliau atkūrė Nepriklausomybę? Ar tai ir buvo jų viso gyvenimo pastangų ir svajonės išsipildymas?

Į antrąją klausimo dalį galiu atsakyti, kad tikrai taip, nes jie dėl to gyveno. Beje, 1991 m. vasarą pati lankiausi Lietuvoje, kur buvau nuvykusi rinkti medžiagos disertacijai. Taigi, liepos mėnesį atvykau į šalį, kuri dar formaliai buvo SSRS dalis, o grįžau namo iš šalies, kuri vėl buvo laisva ir nepriklausoma.

Ambasadoje Romoje Archyvaro garbės ženkle įteikimo metu | LR ambasados Italijoje nuotr.

Žinoma, prisimenu savo šeimos išgyventas emocijas dėl visų įvykių, kurie prasidėjo 1989 m., nuo tų metų rugpjūtį įvykusio Baltijos kelio iki Sąjūdžio judėjimų, o svarbiausia, emocijas ir pyktį prieš 1991 m. sausio tragediją, kuri tiek Italijoje, tiek kitose Vakarų šalyse galėjo būti nustumta į antrąjį planą, nes buvome Pirmojo Persijos įlankos karo pradžioje. Bet aš įsivaizduoju, kad tais metais tai buvo jausmai, kuriais dalijosi visa lietuvių emigracija.

Ar dažnai šeimoje kalbėdavote apie Lietuvą, jos istoriją, kovą dėl laisvės?

Apie tai buvo daug kalbama tiesiog komentuojant Italijos įvykius ir tarptautinę politiką. Vėlgi, panagrinėkime politinį kontekstą Italijoje 8-ajame ir 9-ajame dešimtmetyje, kai čia veikė labai stipri Komunistų partija (ji buvo panaikinta 1991 m.), susijusi su Maskva ir turėjusi didelę įtaką netgi kultūriniam bei socialiniam šalies kontekstui.

Nors Italija, laimei, visada turėjo stiprų ir tvirtą atlantistinį pašaukimą, ne visada buvo lengva papasakoti ir priversti draugus, pažįstamus, visuomenę suprasti tokią Lietuvos, Baltijos šalių (apskritai šalių, kurios iki 1990 m. buvo kontroliuojamos sovietų) situaciją ir tai, kokia dramatiška buvo ši okupacija. Kokia ji buvo giliai istoriškai neteisinga, kiek reikėjo tikėjimo ir darbo, kad tai radikaliai pasikeistų ir kartu kad šių įvykių atmintis išliktų gyva.

„Villa Lituania“ paroda Romoje | Organizatorių nuotr.

Dažniausiai į tave žiūrėdavo kaip į apimtą iliuzijų tuometės situacijos akivaizdoje, kuri, pasak daugumos, turėjo būti tiesiog priimta, įvertinta realiai. Faktai visgi parodė, kad taip nebuvo. Pridurčiau, kad ši Baltijos šalių istorijos pamoka iškelia esminį požiūrį, kuris yra ypač svarbus šiandien, Rusijos agresijos prieš Ukrainą akivaizdoje.

Ne tik Europos, bet ir Vakarų lygmeniu kilęs pavojus, susijęs su padėtimi Ukrainoje ir nusikalstama Rusijos agresija, yra gerai suprantamas Baltijos bei kitose Šiaurės ir Rytų Europos regiono šalyse, tačiau pietinės Europos juostos šalys, pavyzdžiui, Italija, šį pavojų jaučia lyg jis būtų ne taip arti ir ne toks skubus. Todėl sakyčiau, kad kaip lietuvių išeivijos vaikai arba kaip lietuviai užsienyje

turime labai aiškią užduotį: šiandien, kaip ir tada, gerai paaiškinti situaciją.

Lietuvai esate perdavusi itin vertingus dokumentus iš Lozoraičių archyvo, kuris visada keliaudavo su Lozoraičių šeima. Taip pat Lietuvą pasiekė ir gausi Lozoraičių šeimos biblioteka. Kodėl nusprendėte, kad visas šis palikimas turi grįžti į Lietuvą?

Šio perkėlimo organizavimu, kontaktais, susitarimais pasirūpino dar mano tėvas. Išėjęs į pensiją, jis savo laiką paskyrė būtent šiai misijai. Deja, jis mirė praėjus vos dvejiems metams po išėjimo į pensiją, bet turėjo laiko išsiųsti pagrindinę šeimos archyvą ir bibliotekos branduolį.

Sakyčiau, kad grįžimas į Lietuvą buvo natūralus visos šios medžiagos likimas. Šis archyvas, kuriame buvo saugomi paskutinių metų prieš pat okupaciją diplomatiniai dokumentai, o vėliau ir viskas, kas susiję su atstovybės veikla Romoje ir diplomatinio tinklu nuo pokario iki Nepriklausomybės atkūrimo, yra Lietuvos paveldas.

D. Lozoraitis (kairėje) Romos Panteone vykusiame diplomatų Lozoraičių metams skirtame koncerte | Cristina Crippa nuotr.

Kalbant apie visus labiau asmeninius šeimos dokumentus (taip pat ir mano močiutės nuotraukas, laiškus, dienoraščius ir knygas), tikiu, kad jie gali reprezentuoti svarbią socialinio ir kultūrinio gyvenimo dalį, todėl labai džiaugiuosi, jog jie saugomi nacionaliniuose archyvuose: Vilniuje Martyno Mažvydo bibliotekoje ir Kaune. Kaip minėjau, mano tėčiui pavyko sutvarkyti beveik viską, o aš tik užbaigiau šį darbą.

Žvelgiant į visus tris Lozoraičių šeimos atstovus, senelį, dėdę ir tėvą, iš žmogiškosios pusės - kokie jie išliko Jūsų atmintyje?

Kad atsakyčiau į šį klausimą, turiu atsigręžti į savo vaikystės prisiminimus. Mano senelis Stasys buvo diskretiškas, ironiškas žmogus, labai dėmesingas kitiems. Kai praleisdavau popietes jų namuose, močiutė Vincenta man skirdavo daug laiko, kartu atlikdavome mokyklos namų darbus, ji mane mokydavo lietuvių kalbos, žaisdavo su manimi. Bet kai tik galėdavau, eidavau pas senelį, į jo studiją, pilną įdomiausių daiktų, tokių kaip rašikliai, žymekliai, pieštukai, didžiulė rašomoji mašinėlė.

Kiekvieną popietę jis eidavo į konditerijos skanėstų parduotuvę netoli namų nupirkti man ko nors labai skanaus pavakariams. Ši parduotuvė vis dar tebeveikia, retkarčiais užeinu ten tik tam, kad išgyvenčiau tuos prisiminimus!

Daina Lozoraitis 2022 m. apdovanota Archyvaro garbės ženklu | LR ambasados Italijoje nuotr.

Archyvaro garbės ženklas

Kai buvau vaikas, turėjau labai artimą ryšį su dėde Stasiu, labai juo žavėjausi, juokaudavome ir žaisdavome kartu. Jis, kaip ir aš, buvo didžiulis gyvūnų mylėtojas.

Mano tėvą Kazį šeimos draugai vis dar prisimena kaip išskirtinės elegancijos, ironijos ir labai diskretišką žmogų. Buvo daug dalykų, kuriuos darėme kartu, pavyzdžiui, kai buvau vaikas, eidavome į centrinę Romos Termini stotį ir stebėdavome, kaip išvažiuoja traukiniai. Ypač tie, kurie važiuodavo toli, įsivaizduodavome visą jų kelionę, žmones, kurie yra traukinyje, trumpai tarant, kurdavome visą istoriją. Kai jau buvau didesnė, dažnai kartu eidavome pasivaikščioti į Romos centrą, tyrinėdavome parduotuves, naujas vietas ir restoranus.

Jūsų šeima ypatingai švėsdavo lietuviškas šventes. Šviesaus atminimo mama Giovanna labai puoselėjo Kūčių tradiciją. Ką Jums reiškė augti šeimoje, kur taip gražiai derėjo lietuvių ir italų papročiai?

2024 m. liepą minėsime trečiąsias mano mamos mirties metines. Praėjo jau treji metai, nors atrodo, kad tai įvyko vakar. Pastaraisiais metais bandžiau atkurti šiek tiek tos atmosferos, kurią mama sugebėdavo sukurti per tas Kūčių vakarienes. Ji visada jomis rūpinosi. Mano mama buvo italė, bet Kūčių ir Velykų tradicijas ji buvo susikūrusi savaip, pagal lietuviškąsias.

Mano senelių iš tėčio pusės namuose, *Via Po* gatvėje, kur buvo Lietuvos atstovybė, ir vėliau, kai senelių jau nebebuvo su mumis, mano tėvų namuose Kūčių vakarienė visada buvo šventė, atvira visiems draugams lietuviams ir italams, katalikams ir kitų religijų atstovams, tikintiesiems ir ne. Visi receptai ir stalas buvo paruošti pagal lietuviškus papročius, tradicijas, žinoma, buvo daug silkės!

Susitikime su Dalia Henke ir Andriumi Mamontovu LR ambasadoje Romoje | Asmeninio archyvo nuotr.

Idėja buvo įtraukti ne tik mums artimus žmones, bet ir praeivius, draugų draugus, kad jie jaustųsi kaip namie. Akivaizdu, kad toks požiūris turėjo labai ypatingą vertę mano seneliams Romoje (kur jie atvyko prieš pat karą). Laukdavome ne tik draugų, kurie priklausė nedidelei šio krašto lietuvių bendruomenei, bet ir pakeleivingų tautiečių bei tų, kurie gyvena kitose šalyse. Turiu omenyje Petrą Klimą ir jo žmoną Žibą – labai brangius mano tėvų šeimos draugus, gyvenusius Paryžiuje. Privalau pridurti, kad mano šeimos idėja yra būtent tokia: šalia savęs, savo meilės sferoje, turėti tuos brangius žmones, kurie kartu su tavimi dalijasi svarbiomis akimirkomis.

Manau, kad tai buvo viena pagrindinių mano tėvų palikimo dalių, jie sukūrė tokią

draugystės ir meilės tinklą, kurį galėjau įvertinti vėliau sunkiausiomis gyvenimo akimirkomis.

Lozoričių šeima yra labai daug nuveikusi vardan Lietuvos, jos Nepriklausomybės ir dėl to itin gerbiama. Ką Jums reiškia būti šios šeimos dalimi, nešioti šią garbingą pavardę?

Žinoma, norėčiau padaryti viską, kad šį vardą pateisinčiau, neperžengdama savo galimybių ribų. Bet taip pat, prisimindama karą Ukrainoje, norėčiau dar kartą pabrėžti, kad pastarųjų metų įvykiai, neteisybė, smurtas, priespauda, nusikaltimai, melas, nuolatiniai Rusijos bandymai iškreipti tiesą – visa tai man iš karto priminė mano senelių, tėvo, dėdės, jų draugų, išvykusių iš Lietuvos ir gyvenusių Italijoje ar kitose šalyse, gyvenimo misiją. Kaip jau minėjau, jie niekada nenustojo dirbti dėl nepriklausomos Lietuvos.

Pastarųjų metų įvykiai, nuolatiniai bandymai iš Rusijos pusės iškreipti tiesą - visa tai man iš karto priminė mano senelių, tėvo, dėdės, jų draugų, išvykusių iš Lietuvos ir gyvenusių Italijoje ar kitose šalyse, gyvenimo misiją.

Jie niekada nenustojo apie tai galvoti, tikėti, liudyti, visomis išgalėmis skatino kitus suprasti, kas iš tiesų įvyko, kad buvo šalis, turinti savo istoriją ir tapatybę, kuri tenorėjo atgauti savąją Nepriklausomybę. Net ir šiandien, po daugiau nei dvejus metus trunkančios Rusijos karinės agresijos prieš Ukrainą, manau, kad mūsų, kaip lietuvių išeivių vaikų, užduotis yra esminė – paaiškinti šalyse, kuriose gyvename, Europoje ir už jos ribų, kaip rimta tai, kas šiuo metu vyksta.

Straipsnis spausdintas metraštyje „Pasaulio lietuvis“, 2024 metai Nr. 587.

Jei norėtumėte publikuoti straipsnį prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorių.